

Дослідження економічної безпеки

УДК 330.366.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СИСТЕМЕ БЕЗОПАСНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

ECONOMIC ENTERPRISE SECURITY IN THE SYSTEM OF NATIONAL ECONOMY SECURITY

Буркальцева Д. Д.

Докт. екон. наук, профессор кафедры менеджменту підприємницької діяльності КФУ

Буркальцева Д. Д.

Докт. экон. наук, профессор кафедры менеджмента предпринимательской деятельности КФУ

Burkaltseva D. D.

Dr. in Economics, Professor of Management Entrepreneurship Department, CFU

Анотація

У статті проаналізовано теоретичні засади економічної безпеки, визначено генезис сутності категорії «економічна безпека». Розкрито сутність економічної безпеки підприємництва та її роль і значення в системі безпеки національної економіки. Визначено головну мету стратегії зміцнення економічної безпеки підприємництва як поєднання належних умов для підприємницької діяльності, збереження високого рівня захищеності підприємницького сектору від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації економічних ризиків безпеки держави та забезпеченні інноваційних засад конкурентоспроможності національної економіки. Обґрунтовано, що для ефективного вирішення стратегічних завдань формування і розвитку системи гарантування безпеки підприємства, адекватної зовнішнім викликам, необхідно створити повноцінний інституціональний базис.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, економічна безпека підприємства, забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аннотация

В статье проанализированы теоретические основы экономической безопасности, определены генезис сущности категории «экономическая безопасность». Раскрыта сущность экономической безопасности предпринимательства и его роль и значение в системе безопасности национальной экономики. Определена главная цель стратегии укрепления экономической безопасности предпринимательства как сочетание условий для предпринимательской деятельности, сохранение высокого уровня защищенности предпринимательского сектора от внутренних и внешних угроз, усиление роли субъектов предпринимательства в минимизации экономических рисков безопасности государства и обеспечении инновационных основ конкурентоспособности национальной экономики. Обосновано, что для эффективного решения стратегических задач формирования и развития системы обеспечения безопасности предпринимательства, адекватной внешним вызовам, необходимо создать полноценный институциональный базис.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, экономическая безопасность предпринимательства, обеспечение экономической безопасности предпринимательства.

Abstract

The paper reviews the theoretical foundations of economic security, defines the genesis of the category of «economic security». The essence of economic security of entrepreneurship and its role and importance in the security of the national economy are found out. The basic aim of the strategy to strengthen the economic security of entrepreneurship as a combination of proper business environment, maintaining a high level of protection of the business sector from internal and external threats, strengthening the role of entrepreneurship in minimizing economic risks of ensuring security and innovative principles of competitiveness of the national economy are outlined. It is argued that the creation of an efficient institutional basis is possible only due to the formation and development of entrepreneurship security system, which provides internal and external resistance to different challenges.

Key words: national security, economic security, economic security of entrepreneurship, provision of economic security for entrepreneurship.

Постановка проблеми. Підприємницький сектор завжди відігравав і нині відіграє важливу економічну та соціальну роль. Особливо важливим видається значення збалансованого розвитку підприємницького сектору на етапі післякризового економічного відновлення та зміцнення економічної безпеки підприємництва.

Процеси ускладнення умов господарювання, зростання конкуренції, концентрації господарських ресурсів, монополізації ринків, обмежені фінансові й ресурсні можливості держави, успадкована централізована система управління, недостатність дієвих елементів інституційного та бізнес-середовища, нерозвиненість організаційної структури державного та системи недержавного управління безпекою, характерні для пост-трансформаційного етапу розвитку національного господарства, об'єктивно призводять до значного зниження економічної безпеки підприємницької діяльності та розвитку підприємництва. Наслідки цього загрозливі також для конкурентоспроможності й безпеки національної економіки, адже призводять до подальшого зменшення ділової активності, обсягів та погіршення ефективності господарювання суб'єктів малого підприємництва, зниження їх ролі в економіці, посилення процесів відтоку інтелектуально-кадрового потенціалу за кордон [3, с. 391-449].

Проблема економічної безпеки підприємництва має системний характер і потребує застосування системного підходу до її вирішення із урахуванням найважливіших її структурно-функціональних елементів, застосуванням функцій, прогнозуванням і плануванням її розвитку, дотриманням необхідної послідовності державної політики, усвідомленням економічної безпеки підприємництва підсистемою функціонування і розвитку

національної економіки, формуванням системних взаємозв'язків та побудовою організаційної структури управління.

Формування сприятливого, прозорого й передбачуваного правового та економічного поля для реалізації громадянами права на підприємницьку діяльність слід вважати невід'ємною компонентою належного соціально-економічного розвитку держави, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Відповідно, доцільно вести мову про наявність взаємозв'язку між забезпеченням вільного підприємництва та його економічної безпеки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичні положення про національні економічні інтереси та проблеми їх гармонізації, джерела загроз у суспільстві, шляхи і способи гарантування економічної безпеки містяться у працях М. Вальраса, Дж. Дебре, Дж. Кейнса, А. Маршалла, В. Парето, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Я. Тінбергена та ін. Проблеми гарантування економічної безпеки, зокрема й безпеки підприємництва, знайшли відображення у публікаціях російських учених Л. Абалкіна, А. Архипова, А. Городецького, Б. Михайлова, Є. Олейнікова, В. Сенчагова, А. Татаркіна, В. Тамбовцева та інших.

Проблеми економічної безпеки підприємництва широко актуалізуються у працях українських науковців: О. Барановського, З. Варналія, Т. Васильцева, С. Дриги, З. Живко, М. Єрмошенка, Т. Ковальчука, В. Кредісова, В. Ляшенка, І. Мазур, В. Мартинюка, А. Мокія, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Тарануценка, Л. Яремко та багатьох інших.

Водночас, ще недостатньо уваги приділяється питанням, пов'язаним насамперед із визначенням сутності, природи і критеріїв економічної безпеки підприємництва та шляхів її зміцнення, ролі й значення її як складової економічної безпеки держави.

Метою статті є визначення сутності, ролі і значення економічної безпеки підприємництва в системі безпеки національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Питання гарантування економічної безпеки держави характеризується вищим рівнем пріоритетності й складності категорії, більшою кількістю функціональних елементів і чинників, які її визначають порівняно з проблематикою економічної безпеки підприємницької діяльності. В зв'язку з цим обґрунтування теоретичних засад поняття економічної безпеки підприємництва потребує з'ясування сутності системи економічної безпеки держави, її функціональні та елементні складові, а також визначення місця економічної безпеки підприємництва у цій системі.

Гарантування належного рівня економічної безпеки підприємництва, в тому числі як чинника економічної безпеки держави, актуалізується в умовах ринкової системи господарювання, оскільки входить до переліку життєво необхідних елементів належного функціонування соціальної та економічної системи суспільства, визначає ефективність механізму управління ним та забезпечення його захисту, розвитку тощо. Це, в свою чергу, визначає засади взаємної відповідальності бізнесу та органів державного управління за порушення вимог безпечного економічного середовища.

Створення держави слугує об'єктивною передумовою управління певною соціально-економічною системою, суспільством тощо, покликаною в тому числі створити умови безпечного середовища для життєдіяльності її громадян. Як і будь-який інший об'єкт (чи система), держава потребує захисту власних інтересів, у тому числі, в економічній сфері. З цього видається доцільним починати вивчення теоретичних засад поняття економічної безпеки держави, підприємництва та місця останньої у першій.

У країнах західної Європи термін «економічна безпека» увійшов в обіг у 1970-ті роки й спрощено трактувався «як економічний метод гарантування національної безпеки». На сьогодні під ним розуміють загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення

стійкого розвитку та удосконалення структури економіки, який передбачає створення механізму протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Відтак пріоритетами в гарантуванні економічної безпеки країн Західної Європи виступають благополуччя, захищеність громадянина тощо.

Українські науковці [1, 2, 4, 12] додають до стану захищеності економічних інтересів держави можливість забезпечення її сталого розвитку. При цьому під економічною безпекою розуміється сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та вдосконалення; захищеність економічних, політичних, екологічних, правових та інших потреб суспільства і його громадян; забезпечення передумов для виживання в умовах кризи та майбутнього розвитку; захист життєво важливих інтересів країни та її території з точки зору ресурсного потенціалу, збалансованості та динаміки розвитку; створення внутрішнього імунітету й зовнішньої захищеності від упливів, що дестабілізують; конкурентоспроможність країни на світових ринках, об'єктів і територій на внутрішньому ринку та стійкості фінансового становища; забезпечення належних умов життя й стійкого розвитку особистості, збереженості екології. Як загальну умову розв'язання проблем економічної безпеки за кожною з цих складових визначають наявність ресурсів для розширеного відтворення економічного потенціалу. Таке тлумачення поняття «економічна безпека держави» видається найповнішим, комплексним; воно може бути методичною основою усвідомлення місця й ролі у ній економічної безпеки підприємництва.

Продовжуючи дослідження ієрархії рівнів економічної безпеки держави, окремі науковці доводять необхідність усвідомлення вищого порядку національної економічної безпеки (рівень світової економічної системи), в межах якої економічна безпека країни являє собою стан національної економіки та її конкурентоспроможність на світовому ринку, визначає її внесок у світове господарство. Слід визнати, що в умовах інтеграції країни до світової економічної системи, відкритості зовнішньої торгівлі товарами та послугами, визнання державою вимог наддержавного інституціонального середовища, рівень світової економічної системи стає невід'ємним, а інколи – визначним чинником забезпечення належної економічної безпеки держави.

Відповідно до логіки процесу управління, кожен вищий рівень економічної безпеки держави має формувати сприятливі засади й передумови забезпечення захищеності компонент і функціональних складових об'єкта економічної безпеки нижчого рівня [3].

Достатньо широкого розповсюдження набули процеси вивчення економічної безпеки російськими науковцями. Так, В. Сечагов [16] трактує поняття «економічна безпека держави» як рівень розвитку економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально направлений розвиток країни загалом, належний оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. Г. Вечканов [6] доповнює це визначення рівнем сформованості спеціально створених у країні правових норм, законодавчих та виконавчих органів, а також засобів, методів і напрямів, які забезпечують надійний захист національних інтересів.

Економічна безпека підприємництва є системотворчим елементом соціально-економічного базису національної економіки, але для цього необхідне формування належного інституціонального середовища, сприятливого як для започаткування бізнесу, так і для його адаптації до умов зовнішнього середовища, зокрема в умовах посилення конкуренції, зміцнення конкурентних позицій.

На нашу думку, це можливо лише за умови належного державного забезпечення в цій сфері. На макrorівні саме держава виступає головним суб'єктом системи гарантування економічної безпеки підприємництва, хоча без мікроекономічної ефективності тут також не обійтися. Але тільки на найвищому рівні ієрархії управління економікою взаємодія систем і здобуті переваги можуть покращувати умови і перспективи гарантування економічної безпеки систем нижчих рівнів – підприємств, їх об'єднань, інших корпоративних структур. Таким чином, крім іншого, проявляється взаємозалежність і взаємозв'язок економічної безпеки держави та можливості гарантування безпеки підприємництва, оскільки саме держава як суспільно-економічна інституція формує сприятливе середовище для розвитку суб'єктів господарювання.

Аналізуючи досвід економічно розвинених країн світу (зокрема, США, Німеччини, Японії), доходимо висновку, що державна політика

формування інституціонального середовища економічної безпеки підприємництва акцентує увагу на заохоченні підприємницької ініціативи та формуванні для цього системної сукупності ресурсного забезпечення. Елементами такого регулювання є кредитно-грошова, податкова та митна політика, різні види протекціонізму і, на думку В. Гапоненка, навіть елементи відкритого силового тиску [7, с. 69-70]. При цьому інституційна роль держави не обмежується впливом регулятора чи управлінням за допомогою обмежувальних заходів, а спирається на фундаментальний базис національних традицій, культури, норм і нормативів суспільної поведінки. Таких акцентів у державній політиці України бракує, оскільки наявна базованість програм і концепцій розвитку підприємництва в основному на засадах використання іноземного досвіду, часто без урахування національної специфіки. Крім того, при державному регулюванні розвитку підприємництва втрачається й такий важливий елемент економічної системи, як інтереси споживачів, що повинні захищатися державою на рівні з інтересами суб'єктів господарювання. Це важливо з огляду на взаємозв'язки безпеки держави та безпеки підприємництва.

З огляду на найкращі приклади державної політики гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності інших країн, можна визначити як важливий напрям на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні надання підтримки підприємницьким структурам малого бізнесу. Іноземний досвід указує на використання таких базових принципів, як: мінімізація втручання держави у безпосередню господарську діяльність суб'єктів підприємництва; розширення можливостей кредитно-фінансової допомоги та забезпечення освітньо-практичного базису для формування кваліфікованого кадрового потенціалу. Зокрема, у США функціонують спеціальні державні аналітичні центри, до обов'язків яких належить постійний моніторинг кон'юнктури та змін на міжнародних ринках, прогнозування можливих наслідків і врахування їх у стратегічних документах розвитку підприємництва. Особливий акцент зроблено на заохоченні інноваційної діяльності та дослідженні нових, нетрадиційних видів прояву підприємницької діяльності [11, с. 148].

Розглядаючи принцип довгостроковості у державній політиці гарантування економічної безпеки підприємництва, слід наголосити, що його найповніша реалізація можлива через розробку

державних програм, у яких зазначено пріоритетні напрями розвитку підприємницької діяльності та конкретні форми їх підтримки, з урахуванням глобальних суспільних і економічних трансформацій. У свою чергу, принцип стабільності спирається на сталість і виразність економічної державної політики гарантування безпеки підприємництва в країні. У питаннях надання конкретних напрямів підтримки держава повинна відігравати роль гаранта, зокрема, при покращенні доступності кредитів підприємницьким структурам з боку комерційних фінансово-кредитних установ з акцентом на пріоритетність сфер підприємницької діяльності, розвиток яких забезпечує ефективність функціонування та зосереджується на інноваційних методах господарювання.

Виходячи з основних функцій держави стосовно гарантування безпеки підприємництва, можна звузити сфери впливу державних інституцій і розподілити їх за кожним з напрямів, а також на заходи, що здійснюватимуться у секторах організаційно-правової, економічної, управлінської, інформаційно-аналітичної та технічної безпеки.

Так, інформаційно-аналітичне гарантування економічної безпеки підприємництва є тим аспектом регуляторної ролі держави, який потребує першочергового вирішення. Адже інформаційний базис стратегічного планування динамічної життєздатності й розвитку підприємництва в Україні можна охарактеризувати як недосконалий і незавершений. Про це свідчить: недостатній рівень інформування громадськості, суб'єктів підприємницької діяльності та органів державної влади різних рівнів стосовно питань незаконних, кримінальних чи дискримінаційних дій; фрагментарне висвітлення неправомірних дій у сфері підприємництва, яке часто стосується лише резонансних злочинів. З іншого боку, вдосконалення потребує і система збору інформації, її аналізу та імплементації результатів у практику гарантування економічної безпеки підприємництва. В цій сфері бракує систематизованого постійного моніторингу показників безпеки, уніфікованого підходу до оцінки загроз і врахування позиції безпосередньо суб'єктів господарювання.

На думку Т. Василюца, результати досліджень не завжди узгоджені з системою моніторингу економічної безпеки підприємництва й не оформлені у друкованих виданнях статистичного характеру [4], що позбавляє систе-

му інформаційно-аналітичного забезпечення цілісності, повноти та об'єктивності.

Окрім недоліків інформаційного гарантування економічної безпеки підприємництва, можна виокремити низку інших проблем, що перешкоджають ефективній діяльності державної системи гарантування економічної безпеки підприємництва, зокрема: недостатньо висока ефективність управління державним сектором економіки та реформування відносин власності, корупція в органах управління, існування потужного галузевого лобізму, значні обсяги тіньової економіки та ін.

Проведений аналіз свідчить, що недостатня систематизація нормативно-правових актів, їх недостатня узгодженість між собою та іншими регуляторними документами створює найбільшу перешкоду ефективному функціонуванню системи гарантування безпеки підприємництва на всіх рівнях ієрархії управління економікою.

З-поміж недоліків законодавства у сфері підприємницької діяльності виокремимо: невідповідність окремих правових положень сучасній економічній ситуації в Україні; складність формулювання частини правових актів; брак однозначності в їх трактуванні, що зумовлює різночитання законів та виникнення спірних питань. Наявна й проблема своєчасного доступу суб'єктів підприємництва до нормативно-правових актів як чинних, так і тих, що перебувають у процесі ухвалення (з огляду на їх величезну кількість та динамізм змін).

Водночас слід визнати, що за роки існування України як незалежної держави було докладено чимало зусиль для формування належної законодавчої бази підтримки підприємництва. Центральним у цій правовій системі можна назвати Господарський кодекс України, де закріплено господарсько-правовий інструментарій державного регулювання підприємницької діяльності (розділ 2 визначає основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання, засоби державного регулювання господарської діяльності (ст. 12), державний контроль і нагляд за господарською діяльністю (ст. 19), особливості управління господарською діяльністю у державному секторі економіки (ст. 22) [9]. Згідно з нормами законодавства, основними засобами державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання визначено: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; засто-

сування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Очевидно, що для уніфікації державної політики механізми та засоби зміцнення економічної безпеки підприємництва також доцільно планувати і реалізовувати за цими напрямками [2].

Але звернімо увагу на те, що ще 2012 р. у системі інституційно-правового забезпечення підприємницької діяльності започатковано новий еволюційний етап розвитку. Йдеться про прийняття Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» [13]. Цей закон став ключовим документом, що визначає базис державного регулювання підприємництва в Україні. Він започаткував критерії віднесення суб'єктів до мікропідприємств, увів нові критерії віднесення суб'єктів господарювання до малих і середніх, визначив мету і принципи державної політики розвитку малого та середнього підприємництва, основні її напрями, механізми та засоби, відповідальні органи тощо. Однак у цьому нормативно-правовому акті жодним чином не згадано питання економічної безпеки підприємництва та необхідність моніторингу якості бізнес-середовища в Україні.

Ухвалення нормативно-правових актів з регулювання діяльності суб'єктів підприємництва є основним засобом впливу держави на цю сферу, а їх дія має подвійне спрямування: на сприяння розвитку підприємництва та обмеження протиправних дій. До створеного протягом останніх років блоку господарського законодавства України належить Господарський кодекс, Цивільний кодекс, закони України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (2000 р.), «Про захист економічної конкуренції» (2001 р.), «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996 р.), «Про цінні папери і фондову біржу» (1991 р.), «Про рекламу» (1996 р.) та ін. [9].

Сукупність нормативно-правового забезпечення та організаційних заходів, що творить єдину систему безпеки підприємництва, повинна функціонувати на всіх рівнях – від безпеки підприємця як окремої фізичної особи – через безпеку підприємств та їх об'єднань – до галузево-регіональної безпеки та економічної безпеки держави загалом. Така ієрархія інституціонального забезпечення становитиме цілісну структуру економічної безпеки, де всі її елементи мати-

муть належний рівень захисту з боку держави. Підприємець як основа цієї ієрархічної піраміди виступає гарантом стабільності суспільних відносин і загалом економічної безпеки держави.

Захист економічних інтересів суб'єктів підприємництва є комплексом різноманітних державних механізмів, що містить організаційно-правові, техніко-технологічні, адміністративні, виховні, фінансові та інші специфічні заходи з виявлення, попередження і мінімізації або усунення загроз стабільному функціонуванню і розвитку підприємств як окремої ланки господарського комплексу країни. Часто в цій системі робиться наголос на захисті підприємств як матеріальної цінності, і втрачається такий невід'ємний його елемент, як людське забезпечення, де система захисту також повинна містити гарантування безпеки інтелектуальної власності, інформації, знань і досвіду працівників, професійні винаходи та ін.

Як недолік практики гарантування економічної безпеки підприємництва в Україні можна відзначити брак розуміння та достатніх зусиль у захисті інтересів підприємців у цій сфері. Наразі досвід інших держав ще не набув належного поширення і впровадження в українських реаліях гарантування безпеки підприємництва.

Поряд з цим, окремі науковці наголошують на нерівномірності впровадження механізмів державної політики захисту підприємництва в державному і недержавному секторі. На думку В. Назарова [12], складовими єдиної системи гарантування безпеки підприємництва, відповідно до світової практики, в Україні також мають бути: (1) державна система, представлена правоохоронними органами і спецслужбами, та (2) недержавна система, представлена приватними охоронно-технічними підприємствами, комерційними службами безпеки, інформаційними бюро, навчальними центрами, фондами та науково-дослідними структурами, які діятимуть узгоджено, в єдиному правовому полі. Наголошуючи на важливості і пріоритетності державної складової системи безпеки підприємництва, варто вказати і на необхідність одночасного функціонування недержавної складової цієї системи, що забезпечує ефект синергії при поєднанні заходів з посилення безпеки з боку держави та суб'єктів гарантування власної безпеки.

Використання різноманітних підходів до формування ефективної системи гарантування економічної безпеки підприємництва дає змогу дотримуватися ключових принципів такої

системної взаємодії, серед яких: 1) безперервність; 2) централізованість; 3) плановість; 4) універсальність; 5) надійність і 6) комплексність. Дотримання цих принципів створює цілісність безпекової діяльності, куди поряд з органами державної влади активно залучені представники недержавного сектору та громадськості.

Реалізація політики безпеки підприємництва може стати інструментом узгодження інтересів та об'єднання зусиль державних установ, громадських об'єднань і політичних структур, а їх згуртованість – передумовою досягнення суспільної злагоди та створення передумов для економічного зростання держави.

Усвідомлюючи роль самоорганізації та використання потенціалу громадських організацій захисту підприємництва та професійних об'єднань, в Україні формуються структури, покликані захищати колективні інтереси та економічну безпеку окремих сегментів підприємницької сфери. Зокрема, Український союз промисловців і підприємців реалізував окремий громадський проєкт – створення системи корпоративної безпеки суб'єктів підприємництва та розробив Концепцію корпоративної безпеки [14]. Для практичної реалізації завдань Концепції сформовано низку управлінсько-організаційних структур, основною метою яких визначено гарантування безпеки підприємств-членів об'єднання. Вважаємо, що таким практикам необхідно всебічно сприяти й поширювати їх на дедалі більшу кількість успішних суб'єктів підприємництва, що діють в Україні, особливо на регіональному та місцевому рівнях.

Саме відсутність належної реалізації ключових завдань державної політики гарантування економічної безпеки підприємництва в регіонах виокремлюється науковцями як одна з основних проблем ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємництва. Зокрема, Т. Васильців [5] зазначає, що насамперед на регіональному рівні необхідно сформуванню повноцінну інституціональну базу з норм, правил та об'єктів інфраструктури, сукупність яких забезпечує координацію та організацію функцій гарантування безпеки.

Потрібно визнати, що на сьогодні інфраструктура економічної безпеки підприємництва на регіональному рівні недостатня, а законодавство України не передбачає засад розвитку інституційної бази економічної безпеки підприємництва, оскільки до неї залучено лише ті регіони, які володіють належними

фінансовими засобами. Загрозовою видається ситуація з існуванням системи інституційної підтримки підприємництва через невідповідну якість самих інституцій, їх обмежені можливості. Без належного нормативно-правового та інституційного забезпечення неможливо належним чином реалізувати мету державної політики у сфері безпеки підприємництва, оскільки наразі більшість інститутів, які гарантують безпеку підприємництва, не відповідають потребам сучасної економіки й посткризового періоду, оскільки вони були сформовані ще у період запровадження ринкових реформ і не реагують вчасно на вимоги сьогодення. Додатковими проблемами інституціонального забезпечення виступають відсутність більшості необхідних інститутів громадянського суспільства та недостатність інформації, що обмежує можливості ефективної роботи підприємств, ухвалення обґрунтованих інвестиційних рішень, зростання заощаджень та інвестицій у реальний сектор економіки й людський капітал, а також безпосередня поведінка суб'єктів підприємництва, яка часто є недобросовісною [8].

Підприємницький сектор становить основу національної економіки, що обумовлює необхідність розробки державного стратегічного документу підтримки та розвитку цього сектора – Національної програми економічної безпеки підприємництва, та узгодження заходів з її реалізації на національному та регіональному рівнях, зокрема, через програми підтримки підприємництва.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що невід'ємним системоутворювальним елементом інституціонального гарантування економічної безпеки України є економічна безпека підприємництва як сектору національного господарства, утвореного сукупністю суб'єктів господарювання, що здійснюють комерційну господарську діяльність, пов'язану з новаторством та ризиком, отриманням прибутку, формуванням середнього класу та виконанням цілого комплексу соціальних функцій. Конкурентоспроможність економіки України безпосередньо корелює з формуванням національної системи економічної безпеки підприємництва.

Удосконалення інституціонального середовища економічної безпеки підприємництва потребує планування і реалізації заходів державної політики, спрямованої на подолання домінуючих перешкод і загроз функціонуванню підприємницького сектора в складних умовах

посткризового етапу розвитку національного господарства, а саме: покращення фінансового результату й рентабельності діяльності підприємств, збільшення кількості й частки активних і прибуткових підприємств, покращення ліквідності й фінансової стійкості суб'єктів підприємництва, зміцнення фінансової безпеки сектора малого бізнесу, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, удосконалення фінансово-кредитної підтримки підприємництва, розвиток інституційної інфраструктури системи безпеки бізнесу, усунення негативних проявів рейдерства тощо.

Головною метою стратегії зміцнення економічної безпеки підприємництва потрібно

визначити поєднання належних умов для підприємницької діяльності, збереження високого рівня захищеності підприємницького сектору від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації економічних ризиків безпеки держави й забезпеченні інноваційних засад конкурентоспроможності національної економіки. Для ефективного вирішення стратегічних завдань формування і розвитку системи гарантування безпеки підприємництва, адекватної зовнішнім викликам, необхідно створити повноцінний інституціональний базис.

Список літератури та джерел інформації

1. Акимов В. А. Актуальные проблемы устойчивого развития / В. А. Акимов, Е. В. Бридун, М. Ю. Ватагин и др. – К.: Знання України, 2003. – С.26-29.
2. Варналій З. С. Забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки малого і середнього підприємництва України / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Р. Р. Білик // Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. – 2015. – № 3-4 – С. 44-50.
3. Варналій З. С. Конкуренція і підприємництво: монографія / З. С. Варналій. – К.: Знання України, 2015. – 463 с.
4. Васильців Т. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Васильців Т. Г. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.
5. Васильців Т. Г. Інституціональні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва регіону [Електронний ресурс] / Васильців Т. Г. // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія «Регіональна економіка». – 2008. – Вип. 5 (17). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/en_re/2008_5_1/zbirnuk_RE_1_119.pdf
6. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность / Вечканов Г. С. – СПб.: Питер, 2007. – С.31-32.
7. Гапоненко В. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / Гапоненко В., Власков А. – М.: Ось-8», 2007. – 208 с.
8. Гладченко Т. М. Науково-методичні основи створення механізму державного управління і регулювання системи безпеки підприємницької діяльності: регіональний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Т. М. Гладченко. – Донецьк, 2004. – 20 с.
9. *Господарське право України* [ред. Н.О. Санихметова]. – Харків: Одиссей, 2005. – 608 с.
10. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22.
11. Долішній М. Підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку / Долішній М., Козоріз М., Мікловда В., Даниленко А. – Ужгород: Карпати, 1997. – 363 с.
12. Назаров В. Деякі аспекти забезпечення безпеки підприємницької діяльності / В. В. Назаров // Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки України. Збірник наукових праць. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 230-237.
13. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 31-32.
14. Створення системи корпоративної безпеки – нагальна потреба часу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmt-journal.com/stvorennya-sistemi-korporativno%D1%97-bezpeki-nagalna-potreba-chasu/>.
15. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – С. 55-63.
16. Экономическая безопасность России [ред. В. К. Сечагов; 2-е изд.]. – М.: Дело, 2005. – С.72.

Матеріал надійшов 08.02.2016 р.